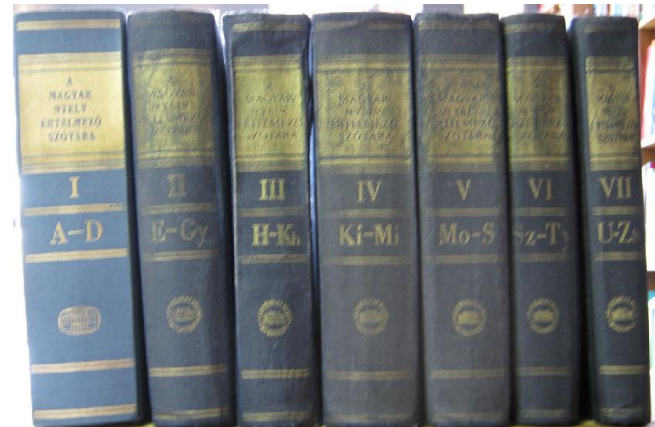
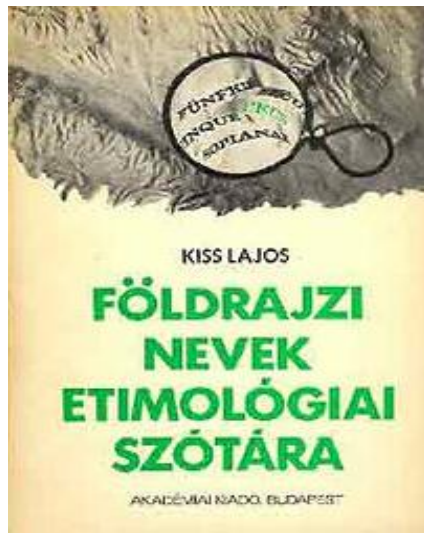
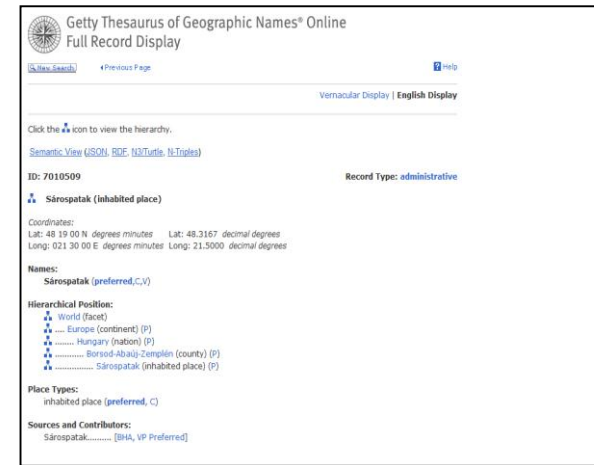
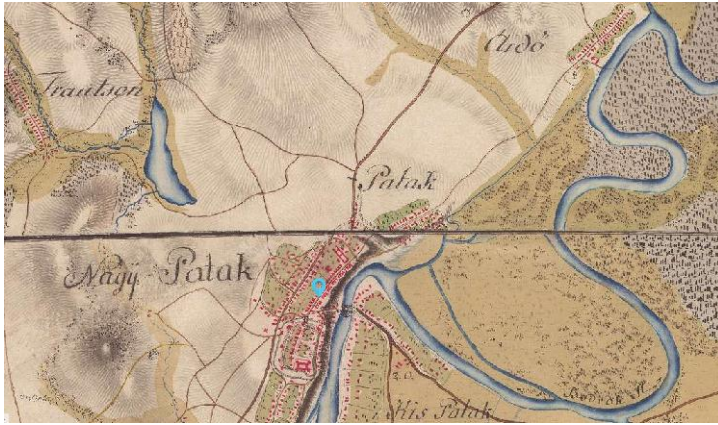

Ungváry Rudolf
(OSZK)

A nemzeti földrajzi névtér kialakítása. Helynevek fölvételének módszere

Előzmények 2013-tól

A földrajzi nevek

- történelmi **előzményeit** [értelmező szótárak webes változatai],
 - **jelentőségét** [önmagukban hírérték, közigazgatás, jog, kartográfia stb.],
 - helyesírási kérdéseit [Alsó-Nagy-Hárs, ill. Alsónagyhárs, Adonyi (VII/9-1)-csatorna]
 - történelmi-területi **szóródását** és kulturális szerepüket [határon túli helynevek, korábbi nevek stb. (pl. Alamóc, Ojtoz, Kukutyin)],
 - **típusadataiknak** gazdagságát és fontosságát,
 - **hasznát** [helyfügetlen névazonosító webcímek, nyelvi korpuszok és elemezhetőségük stb.]
- a Networkshop sárospataki konferenciáján tartott előadáson tárgyaltam

„A földrajzi névtér típusai”

címen.

Ebben az előadásban az előkészítő munkákat (jellemzők összegyűjtése) és a feldolgozás módszertanát tárgyalom – tartalmi nézőpontból.

Gondolatmenetem szorosan kapcsolódik **Szakadát István** engem követő előadásához.

Az összegyűjtött jellemzők MARC21 szerinti formátumban

1. A térbeli rétegződés adatai

Mind kifejezhető a MARC 0XX valamelyik mezőjével!

034=koordináták, 052=földrajzi besorolás, 065=egyéb besorolás; 072=tárgyszó

A MARC formátum iránti igény természetesen csak könyvtári-informatikai szempontból fontos. A névterek iránt nagyon sokféle más igény is támasztható

Közös, hogy a nevekre vonatkozó metaadatokról van szó!

helyazonosítás

koordináta: É 47° 24' 49", K 21° 36' 31" 034

151 ## \$aTócs

- 034 ## \$f47.41368 \$e21.608680 \$2GNS \$3torkolat

A földrajzi helyet nem a neve, hanem a **koordinátái** azonosítják. Ez az azonosítás **formális**. A **név** ezzel szemben csak kulturális (köznyelvi-fogalmi) értelemben „formális” azonosító.

A formális azonosítás néhány problémája:

- mi azonosítja pl. a **hegyet**? A csúcspontja? A „területe”? Mi határozza meg a területét?
- **vízfolyás** azonosítása: minimálisan a forrás- és torkolatkoordinátái...
- mi azonosítja a **települést**? A középpontja? A területe? Melyik időben?

A formális azonosítás problémái alapvetőek, de túlmutatnak megközelítésem keretein.

Az összegyűjtött jellemzők MARC21 szerinti formátumban

1. A térbeli rétegződés adatai (folytatás)

névazonosítás (≠ helyazonosítás!)

időben egyszerre élő nevek **751**

151 ## \$aDebrecen

751 #7 \$aDebretinum \$2latin

751 #7 \$aDebrezin \$2német

751 #7 \$aDebrecin \$2szlovák

751 #7 \$aDebrețin \$2román

típusazonosítás

igazgatási

hivatalos/normatív/nem hivatalos, város/nagyközség/falu/külterületi **052**

052 7# \$ahivatalos \$2Hivatalossági

052 7# \$aváros\$2Földhivatali

nemzetközi igazgatási

ország/régió/megye/járás/település (NUTS/LAU)

052 7# \$aLAU2\$2Nemzetközi

könyvtári-informatikai

alapnyelvi/német, szlovák stb.; kitüntetett/nemdeszkriptor **065**

065 #7 \$aalapnyelvi \$2Kezelőnyelv

451 ## \$aKálvinista Róma

[mivel van 451-es kapcsolata, megjelenítési szerepe kitüntetett!]

Az összegyűjtött jellemzők MARC21 szerinti formátumban

típusazonosítás (folytatás)

nyelvészeti

072

072 7# \$a	névátvétel \$2	Keletkezéstörténeti	szintagmatikus/morfematikuks/névalkotás
072 7# \$a	török \$2	Nyelvszármaztatási	alapnyelvi/...
072 7# \$a	ómagyar kori \$2	Keletkezési időszak	ősmagyar/középmagyar/legújabb kori
072 7# \$a	endonima \$2	Nyelvkörnyezeti	endonima/exonima
072 7# \$a	értett \$2	Megértés-történeti	elhomályosult/elavult/értett
072 7# \$a	köznyelvi \$2	Elterjedtség	köznyelvi/tájnyelvi/rétegnyelvi/szakmai
072 7# \$a	egyszerű főnév \$2	Funkcionális-szerkezeti szerep	melléknévi/népnév/anyagnév/...
072 7# \$a	sajátosság megnevezése \$2	Funkcionális szemantikai szerep	méret/anyag//állatvilág/...
072 7# \$a	főnév \$2	Szófaj	főnév/melléknév
072 7# \$a	mai magyarországi \$2	Területi	mai/történelm/moldvai/vándorlási
072 7# \$a	középváros \$2	Ontológiai	égitest/hegy/vízfolyás/erdő/veteményes/legelő/víztorony

A nyelvészeti tipológia az egyik legfontosabb adat a nyelvi korpuszok kiválogathatósága szempontjából.

Az összegyűjtött jellemzők 1.

MARC21 szerinti logikai formátumban

2. Az időbeli rétegződés adatai

551 és 045

151 ## \$aDebrecen

551 ## \$wa\$aTébrésün

[„mozogjon”, „éljen” – legeltetés, sz.k.l-bolgár]

551 ## \$wa\$aDébrésün

551 ## \$wa\$aBoldogasszonyfalva

[előzménye]

151 ## \$aBoldogasszonyfalva

045 1# \$b1100 \$b1200

[1100-1200 között]

551 ## \$wb\$aTorna

[előzménye]

551 ## \$wa\$bIspotály-telep

[folytatása]

151 ## \$aTébrésün

045 1# \$b890 \$b1100

[890-1000 között]

551 ## \$wb\$aDebrecen

678 0# \$aJelentése „mozogjon”, „éljen” – a tömeges legeltetés miatt, sz.k.l-bolgár eredetű névadás

Az összegyűjtött jellemzők 1. MARC21 szerinti formátumban

2. Az időbeli rétegződés adatai

551 és 045

151 ## \$aDebrecen

551 ## \$wa\$aTébrésün

[„mozogjon”, „éljen” – legeltetés, sz.k.l-bolgár]

551 ## \$wa\$aDébrésün

551 ## \$wa\$aBoldogasszonyfalva

[előzménye]

151 ## \$aBoldogasszonyfalva

045 1# \$b1100 \$b1200

[1100-1200 között]

551 ## \$wb\$aTorna

[előzménye]

551 ## \$wa\$bIspotály-telep

[folytatása]

151 ## \$aTébrésün

045 1# \$b890 \$b1100

[890-1000 között]

551 ## \$wb\$aDebrecen

678 0# \$aJelentése „mozogjon”, „éljen” – a tömeges legeltetés miatt, sz.k.l-bolgár eredetű névadás

A kronologikus rétegződés egyik megjelenítése

azaz a koordináták (=hely) alapján keresve (koordináta szócikk):

• **É 47° 31' 48", K 21° 38' 21"**

• –	<890 előtt	–
• Tébrésün	890 – 1000	szállásterület
• Torna	11. sz.	falu
• Boldogasszonyfalva	12. – 14. sz.	falu
• Debrezun	14.	város
• Debrecen	1361 – 1693	mezőváros
• Debrecen	1693 – 1867	szabad királyi város
• Debrecen	1867<	megyei jogú város

A metaadatok összefoglalása

Tartalmi szempontból - a koordinátákon kivételével – a metaadatok biztosítják a földrajzi hely/név teljes azonosítását.

Ez a fajta azonosítás

- alapvetően csak intellektuális közreműködéssel valósítható meg,
- a különféle igények más-más tartalmi azonosítást igényelnek,
- valójában nincs se vége, se hossza.

Lévéen, hogy valójában még tulajdonnév esetében is valamiképpen annak „fogalmát” azonosítják!

A következő két képen példát mutatunk földrajzi névtér „tartalmának” további – esetükben **térképi** – kibontására.

1809 –1869: Debrecen a 2. katonai felmérés szerint

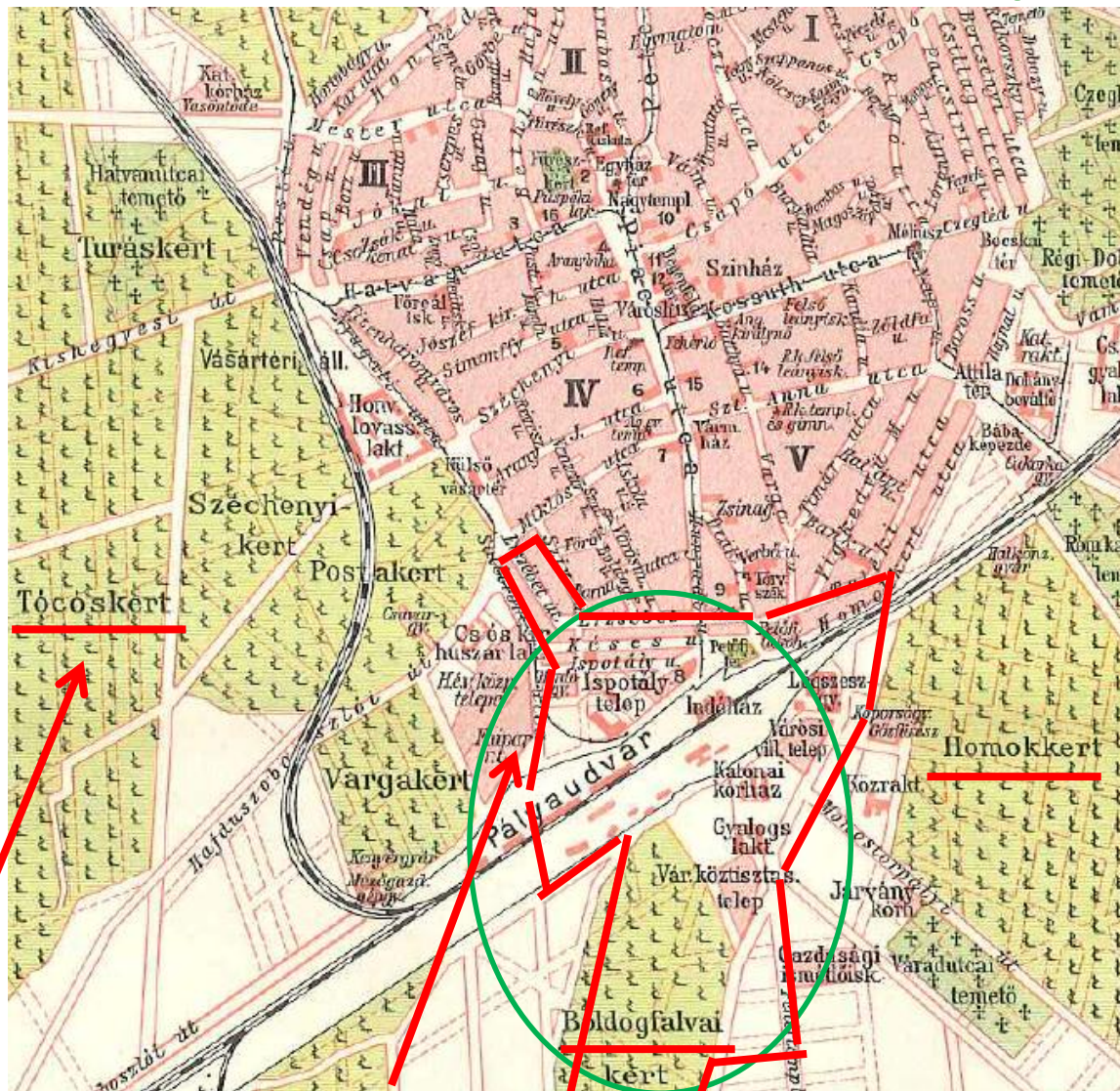
a mai KLT helye

A Tócsós-kert és Homok-kert,
ma a városon belül városrések

Az egykori előzmény, Boldogasszonyfalva helye,
ma Ispotály-lakópark városrész (a helyén
látható már a kórház, melyről a nevét kapta)

1910: Debrecen várostérképe

A Tócos kert és az akkori Ispotály telep, ma a városon belüli városrészek,
A Tócos kert mai helyesírásal Tócos-kert, az Ispotály-telep ma Ispotály-lakópark (kroologikus rétegződés)

Debrecen 2016-os (egyik) névtéri megjelenítése

Állapot : 2015

- **Debrecen**

- Magyarázat: A [Kelet-Magyarország](#) régió, az [Észak-Alföld](#) statisztikai régió és a [Tiszántúl](#) nagytáj szellemi, kulturális, gazdasági, idegenforgalmi és közlekedési központja
- Tört.: Első említése a 13. században. [1361](#)-ben [mezőváros](#), [1693](#)-ban [szabad királyi város](#), ma járási és megyei székhely
- Forrás *NGA GONet Names Server (GNS)*
- *Magyarország Közigazgatási Térképe (KSH)*
- koordinátája **É 47° 31' 48", K 21° 38' 21"**
- *német neve* Debresin
- *típusa* Hajdú-Bihar megyei város
- *nagyobb egysége* Debreceni járás – Hajdú-Bihar megye – Magyarország – EU –Európa
- *részei* Ispotály-lakópark **[1962-től]**
- Tócos-kert stb.
- *területi típus* mai Magyarországi
- *nemzeti igazgatási típus* hivatalos név
- *nemzetközi igazgatási t.* NUTS 2
- *megértési* értett
- *elterjedési* köznyelvi
- *keletkezéskörnyezeti* endonima
- *kronologikus* Árpád-kor
- *eredet* török
- *szervezeti* melléknévi
- *szófaji* egyszerű főnév
- *szemantikai szerep* sajátosság megnevezése
- *állománykezelési* alapnyelvi
- *megjelenítési* kitüntetett

Kiinduló forrásállományok 1.

1. Geotaurusz

73 383 lexikai egység

ebből földrajzi tulajdonnév = 72 091

[pl. János-hegy (Alsószölnök),
Jánoshegy (Felsőszölnök)]

általános földrajzi név = 1 288

[pl. hegy, külterületi
településrész]

Tartalma:

- a mai Magyarország KSH szerint nyilvántartott településeit,
- a GeoNames adatbázis mai magyarországi természet- és település-földrajzi neveit,
- az 1911-13-as hivatalos település-nomenklatúra neveit a történelmi Magyarország területén,
- a moldvai magyar településeket,
- az ETO földrajzi neveit,
- a mai és a történelmi Magyarországon kívüli magyar vonatkozásban releváns földrajzi neveket (tartalmi és szerzői hungarikumok alapján).

Az állományt – egyelőre - a Relex kezeli az OSZK-MOKKA szerverén.

Példa: „Kisfüzes” a Geotauruszban

Kezelőrendszer: Relex

Fájl ▾Műveletek ▾Nézet ▾Beállítások ▾Névjegy

Szerkesztő nézet: Szerkesztő ▾

Lexikai egységek keresése

☒ Mintát tartalmazza

☐ Mintával kezdődik

☐ Deszkriptor

☐ Nemdeszkriptor

☒ Mindkettő

☐ Vezérszó

☐ Hierarchikus

☒ Mindkettő

Keresés

Lexikai egységek

Cser-hegy (Kisfüzes)

Hegedűstanya (Kisfüzes)

Isten-hegy (Kisfüzes)

Kisfüzes

Őr-hegy (Kisfüzes)

Kisfüzes

tárgyszó

P ▾

F

Heves megyei település

T

Pétervásári járás

Pétervásári kistérség

P

Cser-hegy (Kisfüzes)

Isten-hegy (Kisfüzes)

Őr-hegy (Kisfüzes)

X

Tarna (patak, Zagyva)

Vezekénypusztá

Q1

É 47.9833333 : K 20.1333333

IRÁ

3256

HÍV

36

Őr-hegy (Kisfüzes)

T

Kisfüzes

X

Cser-hegy (Kisfüzes)

Vezekénypusztá

Kiinduló forrásállományok 2.

2. Magyarország Földrajzinév-tára

3177 önálló közigazgatási egység

73 365 névrekord (bel- és külterületi nevek, földrajzi képződmények)

55 000 névváltozat

Tartalma:

- a mai Magyarország kartográfiailag nyilvántartott, hivatalosnak elismert neveit.

Hivatalos fenntartója a Földrajzinév-bizottság (vetetője Mikessy Gábor).

Az állományt a Földmérési és Távérzékelési Intézet Access alapú adatbázisa tartalmazza.

„Kisfüzes” a Földrajzinév-tárban:

Településnév	Név	Típus_név	Megyenév	WGS_84_É_szé	WGS_84_K_ho	Magasság	FORRAS_forras_nev	1_változat	2_változat
Kisfüzes	Cser-hegy (Kisfüzes)	domb	Heves megye	47,99352231	20,14023696	0	Magyarország 1:25000 méretarán	0	0
Kisfüzes	Isten-hegy (Szajla)	domb	Heves megye	47,9787118	20,11862997	313	Magyarország 1:25000 méretarán Csutaj (Kisfüzes)	0	0
Kisfüzes	Kisfüzes\$Gárdonyi Tsz	külterületi településrész	Heves megye	47,99456321	20,12309379	0	Hajdú-Bihar megye : Magyarorszá Hunyadi Tsz	0	0
Kisfüzes	Köles (Kisfüzes)	terület	Heves megye	47,98327441	20,13099436	0	Magyarország 1:25000 méretarán	0	0
Kisfüzes	Őr-hegy (Kisfüzes)	domb	Heves megye	47,99837712	20,1249944	267	Heves megye földrajzi nevei./ Sze	0	0
Kisfüzes	Pusztatemplom	domb	Heves megye	47,98729182	20,14285384	0	Hajdú-Bihar megye : Magyarorszá	0	0
Kisfüzes	Tama (patak, Zagyva)	vízfolyás (természetes)	Heves megye	47,98039524	20,1483765	0	Magyarország 1:25000 méretarán Ceredi-Tama		Kincsem-patak

3. A KSH hivatalos névállománya

A nevek 5-6 %-a kis mértékben eltérnek.

Az MFN-tára és a Geotaurusz egyesítése

1. Módszertan

Kialakítására az Óbudai Egyetem Geoinformatikai Intézetében tartott gyakorlatokon kerül sor.

Térképek helynévanyagát hasonlítottuk össze a Geotaurusszal.

A tapasztalatok alapján dolgoztuk ki a pontos behasonlítási művelettervet.

2. A műveletterv legfőbb esetei (részletesen ki van dolgozva...)

- van mindkettőben,
- csak a Földrajzinév-tárban van, de a Geotauruszban létezik deskriptora,
- csak a Földrajzinév-tárban van, nincs deskriptora,
- megoldása kétséges vagy nem oldható meg.

3. Revízió

- két szintű: ami az 1. szinten sem oldható meg, azt a szuperrevízió során kell megoldani.

Számítani kell arra, hogy időnként nagyon nehezen azonosítható esetek is adódnak.

A KSH állományának behasonlításakor a folyamat megismétlődik. Már lényegesen kevesebb módosulat, netán új név felvétele lesz szükséges.

Látható: jelentős **intellektuális** („manuális”) befektetés nélkül nem megy!

Az együttműködés általában

Alapelv

Az állományokat úgy kell egyesíteni, hogy utána a **saját forrásállományát** annak kezelője az általa igényelt formában és adatokkal kezelni és használni tudja.

Csak így tehetők érdekeltté az együttműködésben a rendkívül különféle igényeket támazstó partnerek.

A kialakított névtér olyan állományt képvisel, mely szabadon hozzáférhető.

Biztosítani kell, hogy az együttműködő felek a közös névtérkezelő segítségével a saját igényeiket kielégítő formában érvényesíthessék a saját állományukban.

Ezáltal egy országos, egységesített és megbízható földrajznév-adatbázis alapjai alakulnak ki.

Afféle **webes** földrajzinév-értelmező, -etimológiai stb. szótár.

Valójában több évtizedes munka, akárcsak korábban a nemzeti értelmező nagyszótárak esetében.

A nyelvészeti együttműködés

A névterek megvalósításában **a nyelvészetnek alapvető a szerepe.**

Éppen ezért **sok múlik** a nyelvészet, térképészet, igazgatás és könyvtári informatika jövőbeli együttműködésén.

A Geotaurusz és a Földrajzinév-tár alapján létrehozott afféle **magállomány** lehet a kiinduló alapja ezt követően a nyelvészet területén kialakított rendkívül speciális helynév-állományokkal való összehangolásnak.

Feltételeinek kialakításához a fentieknél lényegesen hosszabb egyeztetések lesznek szükségesek.

Az egyik legfontosabb kérdés a koordináták alapján a helynevek formális azonosításának megvalósítása.

Ehhez nem elegendőek a ma szokásos egyszerű térképvázlatok.

Több százezres nagyságrendű, nagyon speciális hely (dűlők, hegyek, vizek, mikrotájak stb.) azonosítottságáról van szó.

vége

helyettesíti

befejezés

the end

Ende

kampec

konyec

generikus fölérendeltje

időpont

egésze

lét

előzménye

kezdet

folytatása

semmi

lásd még

előadás

típusa

megkönnyebbülés